

رابطه هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی در دانش آموزان شهر کرمانشاه

شیدا لطفی^۱

۱. کارشناسی ارشد تمدن و ملل اسلامی، دانشگاه قم، ایران. (نویسنده مسئول).

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره هشتم، شماره پنجاه و ششم، سال ۱۴۰۲، صفحات ۷۱۵-۷۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۰۹

تاریخ وصول: ۱۴۰۲/۰۱/۰۹

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی رابطه هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی در دانش آموزان شهر کرمانشاه در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بود. روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی بود که از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرای آن همبستگی است که باهدف تعیین رابطه هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی دانش آموزان انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه دوم شهر کرمانشاه در سال تحصیلی ۱۴۰۱ است. جهت انتخاب حجم نمونه بر اساس فرمول مورگان تعداد ۲۶۹ نفر از دانش آموزان مقطع متوسطه دوم شهر کرمانشاه به عنوان نمونه و به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند و به پرسشنامه‌های هوش معنوی، تعالی معنوی و هوش هیجانی به صورت مجازی پاسخ دادند. نتایج نشان داد بین هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی دانش آموزان رابطه مثبت معناداری وجود دارد و هوش معنوی و تعالی معنوی توان پیش‌بینی هوش هیجانی در دانش آموزان را دارند.

کلیدواژه: هوش معنوی، تعالی معنوی، هوش هیجانی، دانش آموزان.

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره هشتم، شماره پنجاه و ششم، سال ۱۴۰۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی
علوم رفتاری

مقدمه

در هر جامعه سلامت دانش آموزان اهمیت ویژه‌ای دارد و توجه به بهداشت روانی آنان کمک می‌کند تا از نظر روانی و جسمی سالم بوده و نقش اجتماعی خود را بهتر ایفا کنند. در این راستا شناخت صحیح ابعاد مختلف جسمی و روانی این گروه سنی و کوشش در راه تأمین شرایط مادی و معنوی مناسب برای رشد اجتماعی^۱، بدنی، عاطفی و هوش آنان واضح‌تر از آن است که احتیاج به تأکید داشته باشد (خدام، مدانلو، ضیایی و کشتکار، ۱۳۸۸؛ به نقل از رضایی، ۱۳۹۸). هوش یکی از جذاب‌ترین و جالب‌ترین فرایندهای روانی است که جلوه‌هایی از آن در موجودات مختلف به میزان متفاوت مشاهده می‌شود. هر چه موجودات از تکامل بیشتری بهره‌مند شوند از نظر هوشی نیز پیشرفته‌تر هستند و به همان نسبت از پیچیدگی بیشتری برخوردارند (حجی، ۱۳۹۴). هوش یک توانایی است که فرد را قادر می‌سازد تا به‌طور منطقی بیندیشد، فعالیت هدفمند داشته باشد و با محیط خود به‌طور مؤثر به کنش متقابل بپردازد (توانگر روستا، نادری دلپاک و کریمی، ۱۳۹۹). هوش ابعاد مختلفی دارد که از جمله آن می‌توان به هوش اخلاقی، هوش هیجانی، هوش فرهنگی، هوش معنوی و... اشاره نمود (گل محمدیان، ۱۳۹۲). در واقع کارکرد بهینه آموزشی دانش‌آموزان بستگی به توانی‌های هیجانی آن‌ها دارد (لایف، ۲۰۱۳). با توجه به این‌که هوش هیجانی متغیری درون فردی است که هر فردی آن را داراست، می‌توان با یافتن راه‌ها و روش‌هایی باعث افزایش هوش هیجانی افراد شد؛ بنابراین هوش هیجانی به علت مرتبط بودن با مهارت مهم زندگی شخصی و اجتماعی، نقش مهمی در موفقیت و هدایت افراد دارد. صاحب‌نظران و پژوهشگرانی که به مطالعه علمی هوش هیجانی می‌پردازند، معتقدند که هوش هیجانی می‌تواند کاربردها و تأثیرات مهمی بر فعالیت‌های گوناگون آدمی نظیر رهبری و هدایت کردن دیگران، رشد حرفه‌ای، سلامت روانی، زندگی خانوادگی و زناشویی داشته باشد (سیاروچی، چان و کاپوتی^۲، ۲۰۰۰). هوش هیجانی نوعی پردازش عاطفی است که شامل ارزیابی صحیح عواطف خود و دیگران، بیان مناسب عواطف و تنظیم مناسب آن‌هاست؛ به‌نحوی که به بهبود جریان زندگی منجر می‌شود (سماری و طهماسبی، ۱۳۸۶). به‌عبارت‌دیگر، هوش هیجانی را می‌توان به‌کارگیری قابلیت‌های عاطفی خود و دیگران در رفتارهای فردی و گروهی برای کسب حداکثر نتایج تعریف کرد (انتظاری، ۱۴۰۱). هوش هیجانی در واقع یک هوش غیرشناختی است که از نظر تاریخ ریشه در مفهوم هوش اجتماعی دارد. به عقیده ثرنادیک، هوش هیجانی توانایی مهم و مدیریت انسان‌ها برای عمل به شیوه‌های خردمندانه در روابط انسانی است (خشوعی، ۱۳۸۷؛ به نقل از جلیلیان، ۱۳۹۸). همچنین هوش معنوی یک بعد جدید از هوش انسانی بوده و برای حل مسائل مفهومی و ارزشی استفاده می‌شود (عنایتی و همکاران، ۱۳۹۷). مفهوم هوش معنوی دربرگیرنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی شامل می‌شود و فرد را در جهت هماهنگی با پدیده‌های اطراف و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی و رشد اجتماعی یاری می‌نماید. هوش معنوی توانایی ذاتی برای تفکر و درک پدیده‌های معنوی است که رفتار روزانه فرد را به سمت یک ایدئولوژی معنوی هدایت می‌کند. کینگ می‌گوید: هوش معنوی مجموعه‌ای از ظرفیت‌های فکری است که به آگاهی کامل و کاربرد انطباقی جنبه‌های معنوی و دنیای مافوق بشری و به خروجی‌هایی مانند تفکر

¹ - Social development

² - Ciarrochi, Chan and Caputi

عمیق وجودی، ارتقای معنایی، شناخت جهان برتر و سلطه کمک می‌کند می‌نویسد. حالات معنوی منجر می‌شود. ارتقای هوش معنوی از طریق آموزه‌های دینی موجب شناخت الگوهای زندگی، کسب مهارت‌های ارتباطی بیشتر، شناخت معنای واقعی رویدادها و احساس تسلط بر هدف‌گذاری می‌شود (نصیری ولیک بنی و همکاران، ۱۳۹۴). یکی دیگر از متغیرهایی که به نظر می‌رسد با هوش هیجانی دانش‌آموزان ارتباط دارد مفهوم تعالی معنوی است. تعالی معنوی تلاش فرد برای ساختن معنایی وسیع از هدف نهایی مرگ و زندگی است. به عبارت دیگر استعداد فرد برای بیرون ایستادن از زمان و مکان حاضر و دیدن زندگی از یک منظرگاه بزرگ‌تر و عینی‌تر است تعالی معنوی به انسان کمک می‌کند تا بخش‌های مجزای زندگی را به هم متصل کند و یک کل معنادار بسازد (کونیک و همکاران^۱، ۲۰۱۱). اعتقاد به ماوراءالطبیعه، باور به غیب و قدرت‌های پنهانی مؤثر و ناظر بر زندگی و عملکردهای فردی و اجتماعی انسان، از باورهای اصیل، فطری و جاودانی وجود انسان است. از آن زمان که بشریت صاحب تاریخ و تمدن شد، این‌گونه باورها با او بوده و بیان معقول و علمی دین‌باوری، به صورت اعتقادات دینی، مهم‌ترین پایه و ساختار تمدن بشری را تشکیل می‌دهد. در زوایای تمامی آیین‌های مذهبی، ارتباط با غیب، خالق و پروردگار عالم و آدم، در تمام طول حیات بشر جایگاه، اهمیت و نقش بسیار حساسی داشته است (امینی، ۱۳۹۲). در طول تاریخ، توجه انسان‌ها، به‌ویژه متفکران و صاحب‌نظران جامعه در مورد اهمیت و نقش‌آفرینی باورهای اعتقادی و مذهبی افراد در پویایی و بهبود زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی آن، با نوساناتی مواجه بوده است. به نظر می‌رسد تعالی معنوی می‌تواند در ارتقای اخلاق به‌طور کل و اخلاق آموزشی به‌طور اخص اثرگذار باشد. از سویی دیگر هوش هیجانی توانایی‌ها و مهارت‌های غیر شناختی برای مقابله با فشارها و اقتضاهای محیطی است (بارون-اون، ۱۹۹۷). بر اساس تحقیق جنا و پرادهان (۲۰۱۸)، هوش هیجانی می‌تواند با تعالی معنوی ارتباط داشته باشد. از این جهت تعالی معنوی به همراه هوش هیجانی می‌تواند مکمل یکدیگر در جهت سالم سازی زندگی انسان و ارتقای اخلاقیات در آن‌ها شوند. سلیمانی و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین هوش هیجانی و هوش معنوی دانش‌آموزان با پیشرفت تحصیلی آنان با میانجی‌گری هوش فرهنگی معلمان مدارس شهرستان بانه انجام دادند و به این نتیجه رسیدند یکی از ایراداتی که می‌توان از نظام آموزشی ما گرفت این است که صرفاً بر توانایی تحصیلی تأکید می‌شود و ابعاد از هوش مانند هوش هیجانی، هوش معنوی، هوش فرهنگی نادیده گرفته می‌شود درحالی‌که به نظر می‌رسد ابعاد مختلف هوش در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نقش دارد. دلیل و هدف این پژوهش بهبود هوش هیجانی دانش‌آموزان است و نتایج حاصل از این پژوهش این فرصت را در اختیار مدیران و معلمان قرار می‌دهند تا در صورت نیاز با اتخاذ راهکارهایی برای ایجاد هوش هیجانی با استفاده از تقویت تعالی معنوی و هوش معنوی دانش‌آموزان نسبت به رشد هوش هیجانی دانش‌آموزان اهتمام ورزند (حسن‌زاده، ۱۳۹۶)؛ بنابراین هدف از انجام پژوهش حاضر این است که آیا بین تعالی معنوی و هوش معنوی با هوش هیجانی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد؟

¹- Koenig et al

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی بود که از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرای آن همبستگی است که باهدف تعیین رابطه هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی دانش‌آموزان انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر کرمانشاه در سال تحصیلی ۱۴۰۱ است. جهت انتخاب حجم نمونه بر اساس فرمول مورگان تعداد ۲۶۹ نفر از دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر کرمانشاه به‌عنوان نمونه و به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. همچنین رضایت دانش‌آموزان برای شرکت در پژوهش اخذ گردید.

ابزار پژوهش

پرسشنامه هوش معنوی: پرسشنامه هوش معنوی کینگ (SISRI) در سال ۲۰۰۸ توسط کینگ طراحی و ساخته شد. این پرسشنامه دارای ۲۴ گویه است و چهار زیرمقیاس دارد: تفکر وجودی انتقادی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت هشجاری. هر چه فرد نمره بالاتری در این پرسشنامه بگیرد دارای هوش معنوی بیشتری است. در پژوهش رقیب و همکاران (۱۳۸۹) پایایی این مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ برآورد شد. روایی صوری و محتوایی مقیاس توسط متخصصان روانشناسی مورد تأیید قرار گرفت. برای برآورد روایی همگرایی از پرسشنامه‌ی تجربه‌ی معنوی غباربیناب به‌طور همزمان استفاده‌شده که ضرایب همبستگی این دو پرسشنامه ۰/۶۶ به‌دست آمده است.

پرسشنامه تعالی معنوی: پایدمونت (۱۹۹۹) ابزاری ۱۹ سؤالی را تحت عنوان مقیاس تعالی معنوی اس تی اس^۱ تهیه نمود. پایدمونت و لیچ (۲۰۰۲) در تحقیقی برای بررسی قدرت تعمیم‌پذیری بین فرهنگی مقیاس اس تی اس، آن را روی نمونه‌ای هندی با مذاهب مختلف اجرا کردند. نتایج تحقیق نشان داد که به جز خرده مقیاس پیوند معنوی که ضریب آلفای پایینی (۰,۲۳) دارد. خرده مقیاس‌ها و کل مقیاس پایایی مطلوبی نشان می‌دهد (برای خرده مقیاس وحدت، کامروایی معنوی و نمره‌ی کل به ترتیب ۰,۶۷، ۰,۵۹ و ۰,۷۱)، نتایج تحلیل عاملی نیز وجود سه خرده مقیاس را تأیید کرده است. با توجه به خصوصیات مقیاس اس تی اس به‌خصوص عملکرد آن در اندازه‌گیری جنبه‌ی جهانی معنویت فارغ از بحث دین و فرهنگ، این مقیاس برای استفاده در ایران انتخاب گردید. نمره‌گذاری پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت ۵ درجه‌ای می‌باشد. نتایج رضویه و هاشمی (۱۳۸۷) نشان داد که مقیاس تعالی معنوی از روایی و پایایی مناسبی جهت استفاده در ایران برخوردار است. در پژوهش حاضر میزان آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمد.

پرسشنامه هوش هیجانی شات: هوش هیجانی توسط شات و همکاران (۱۹۹۸) و بر اساس الگوی اولیه هوش هیجانی و سالوی (۱۹۹۰) ساخته شد. این مقیاس شامل ۳۳ جمله‌ی توصیفی می‌باشد. این مقیاس ۳ مؤلفه دارد که عبارت‌اند از: مؤلفه تنظیم هیجان، مؤلفه ارزیابی و بیان هیجان، مؤلفه بهره‌برداری از هیجان. اجرای این پرسشنامه می‌تواند به‌صورت فردی، یا گروهی صورت گیرد. آزمودنی درجه توافق یا مخالفت خود را با هر جمله در یک مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت از کاملاً مخالف (۱) تا کاملاً موافق (۵) انتخاب می‌کند، البته جمله‌های (۳، ۱۰، ۱۲، ۱۴، ۲۰، ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۳۹) به‌صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. مطالعه‌ی این

¹ - Spiritual Transcendence Scale

مقیاس در میان نوجوانان پایایی و ابراز هیجان ۰/۷۵، تنظیم و مدیریت هیجان ۰/۶۶ و بهره‌برداری از هیجان ۰/۵۵ درصد را نشان می‌دهد. همچنین پایایی آزمون را با استفاده از «آلفای کرونباخ در هوش هیجانی کل ۰/۸۱، تنظیم هیجان ۰/۷۸، ارزیابی و ابراز هیجان ۰/۶۷ و بهره‌برداری از هیجان ۰/۵۰» گزارش نمود.

یافته‌ها

جدول ۱ نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۱. نتایج آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره Z کلموگروف-اسمیرنوف	سطح معنی‌داری
هوش معنوی	۱/۶۷	۰/۲۳۱
تعالی معنوی	۰/۶۵۴	۰/۰۸۹
هوش هیجانی	۱/۹۸	۰/۰۸۱

جدول ۲ نتایج آزمون باکس و لوین جهت رعایت پیش‌فرض‌های تحلیل واریانس بر روی متغیرهای هوش معنوی، تعالی معنوی و هوش هیجانی را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نتایج آزمون باکس و لوین جهت رعایت پیش‌فرض‌های تحلیل واریانس بر روی متغیرهای هوش معنوی، تعالی معنوی و هوش هیجانی

لوین		Levene's
P	F	
۰/۱۳۴	۰/۴۵۶	هوش معنوی
۰/۴۲۳	۰/۴۵۶	تعالی معنوی
۰/۱۳۲	۰/۷۵۴	هوش هیجانی

جدول ۳. ضریب همبستگی بین هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی

متغیر	متغیر	هوش هیجانی
هوش معنوی	همبستگی پیرسون	۰/۳۲
تعالی معنوی	سطح معناداری	۰/۰۰۱
هوش هیجانی	همبستگی پیرسون	۰/۳۶
	سطح معناداری	۰/۰۰۱

با توجه به جدول ۳ بین هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد.

جدول ۴: ضرایب رگرسیون هوش معنوی و تعالی معنوی جهت پیش‌بینی هوش هیجانی

متغیر ملاک	R	R ²	F	متغیر پیش‌بین	B	B	T	sig
هوش هیجانی	۰/۴۵۶	۰/۳۲۱	۵۶/۰۹	هوش معنوی	۰/۳۱۱	۰/۱۴۵	۵/۲۳	۰/۰۰۱
				تعالی معنوی	۰/۳۷۸	۰/۶۷۴	۶/۵۴	۰/۰۰۱

نتایج جدول ۴ نشان داد که هوش معنوی و تعالی معنوی توان پیش‌بینی هوش هیجانی در دانش‌آموزان را دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر رابطه هوش معنوی و تعالی معنوی با هوش هیجانی در دانش‌آموزان شهر کرمانشاه در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بود. نتایج نشان داد هوش معنوی و تعالی معنوی توان پیش‌بینی هوش هیجانی در دانش‌آموزان را دارند که با نتایج مطالعات سلیمانی و همکاران (۱۳۹۹) و جانا و پرادهان (۲۰۱۸) همسو می‌باشد. در تبیین این نتایج می‌توان گفت هوش به‌عنوان یک توانایی

شناختی در اوایل قرن بیستم توسط آلفرد بینه مطرح شد و مفهومی است که از دیرباز آدمی به پژوهش و تفحص در مورد ابعاد، ویژگی‌ها و انواع آن علاقه‌مند بوده است. در واپسین سال‌های قرن بیستم، شواهد عصب‌شناسی، انسان‌شناسی، روانشناسی و علوم شناختی نشان داد که علاوه بر بهره‌های هوش هیجانی هوش‌سومی وجود دارد که آن را هوش معنوی نامیدند صاحب‌نظران معتقدند بهره‌ی هوش معنوی فقط برای انسان مطرح است. جنبش معنویت‌گرایی یک جریان فکری جدید و رو به رشد است که عرصه‌های مختلف زندگی را، به‌ویژه در جهان غرب تحت تأثیر قرار داده است. از جمله عرصه‌هایی که از این جهان متأثر شده، آموزش و پرورش است. توجه به معنویت در آموزش و پرورش در واقع توجه به هدف و معناست. یعنی فهم عمیق از هدف و معنای درس، کار و برنامه که از ماهیتی متعالی برخوردار باشد. در حوزه برنامه درسی به‌عنوان قلب نظام آموزشی، رویکردهای گوناگونی است که هریک از آن‌ها بر جنبه‌های گوناگونی از وجود انسان تأکید می‌کند (جباری فر و همکاران، ۱۳۹۳).

گلمن (۱۹۹۵) هوش هیجانی را شامل توانایی‌هایی مثل برانگیختن خود، مقاومت در مواجهه شدن با ناکامی‌ها، کنترل تکانه‌ها و به تأخیر انداختن خوشی‌ها، تنظیم خلق خود، همدلی کردن و امیدوار بودن تعریف می‌کند. او همچنین هوش هیجانی را به‌عنوان ظرفیت بازشناسی احساسات خود و دیگران، برانگیختن خود و مدیریت صحیح هیجان‌ات خود در روابط مختلف با سایر افراد تعریف می‌کند (گلمن، ۱۹۹۸؛ به نقل از فورد و سام، ۱۹۹۸، هولاند و استرنبرگ، ۱۹۹۷). طبق نظر بار- آن هوش هیجانی مجموعه‌ای از ظرفیت‌های غیرشناختی، توان‌ها و مهارت‌هایی است که بر توانایی‌های فرد برای موفقیت، کنار آمدن با مطالبات و فشارهای محیطی تأثیر می‌گذارد (هین، ۲۰۰۴). در تعریف هوش هیجانی کارملی چنین می‌نویسد: «هوش هیجانی در واقع مربوط به مهارت‌های احساسی، جهت درک درست و بیان احساسات، همسو کردن احساسات با فرآیندهای شناختی، درک احساسات و کارکردشان برای موقعیت‌های مختلف و بالاخره مدیریت و کنترل احساسات است» (کارملی، ۲۰۰۳). ارتباط نظام آموزشی با عرصه‌های گوناگون زندگی دارای اهمیت بسیار و مورد تأکید صاحب‌نظران است. عملکرد ضعیف دانش‌آموزان و فارغ‌التحصیلان در زمینه‌هایی مانند عواطف و تنظیم آن، نشانگر رشد تک‌بعدی دانش‌آموزان در مدارس و عقب‌ماندگی آن‌ها از مهارت‌های زندگی است. توسعه و پیشرفت هر جامعه به‌سلامت و آگاهی افراد جامعه بستگی دارد و افراد جامعه مدتی تحت تأثیر نظام آموزشی پنهان بوده‌اند. عوامل دیگری که جزء برنامه درسی نیست و از دید برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت نیز پنهان است، در فکر، عواطف، رفتار و شخصیت و هوش هیجانی دانش‌آموزان اثر می‌گذارد (انتظاری، ۱۴۰۱). علاوه بر آن (زارع، ۱۳۸۰) در پژوهشی، به‌منظور مطالعه توان پیش‌بینی هوش هیجانی در موفقیت تحصیلی، دانش‌آموزان سال سوم دبیرستانی را با استفاده از پرسشنامه هوش‌بهر هیجانی بار- آن در شهر شیراز مورد آزمون قرار داد. نتایج حاصل از این پژوهش همبستگی معناداری را میان هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی نشان داد. زوهر و مارشال (۲۰۰۲) معتقدند هوش معنوی موجب می‌شود فرد در برابر رویدادها و حوادث زندگی، بینشی عمیق بیابد و از سختی‌های زندگی نترسند و با صبر و تفکر با آن‌ها مقابله کند و راه‌حل‌های منطقی و انسانی برای آن‌ها بیابد (زوهر و مارشال، ۲۰۰۲). امروزه طی تحقیقاتی نقش هوش معنوی در سازمان‌ها و حوزه‌های کاری ثابت شده است هوش معنوی به افراد کمک می‌کند موقعیت کاری خود را ارزیابی کنند و نسبت به خود احساس دلسوزی داشته باشند زیرا فردی که نسبت به خود دلسوزی و ترحم داشته باشد، نسبت به دیگران نیز می‌تواند دلسوزی نشان دهد. همچنین، در زمینه مهارت‌های اجتماعی میانگین

مشاهده شده در این مطالعه با میزان به دست آمده در برخی مطالعات همخوانی دارد (مطالعات ترابی و همکاران، ۱۳۸۸؛ درامامی، ۱۳۹۱؛ ریاحی و همکاران، ۱۳۹۱). همچنین باقری و همکاران (۲۰۱۰) و کرمی (۱۳۹۰) نشان دادند ارتقا هوش معنوی از طریق آموزش های دینی به درک الگوهای زندگی، دستیابی بیشتر به مهارت های اجتماعی، تشخیص معنای واقعی احساس تسلط در هدف گذاری منجر می شود. با توجه به یافته های پژوهشگران، می توان گفت تأثیر فوق العاده هوش معنوی بر متغیرهایی مانند رهبری، انگیزش، خودکنترلی، قابلیت تغییر، ارتباطات اجتماعی، عملکرد و جز آن و نیز ارتباطش با انواع دیگر هوش سبب می شود معنویت و هوش معنوی به یک موضوع مهم در سازمان تبدیل شود. دانش آموزانی که دیدگاه معنوی دارند، نسبت به تغییر پذیرترند و به دنبال هدف و معنا برای سازمان خود هستند. اهمیت اتصال به یک کل بزرگ تر را می فهمند، ادراک و بیانی فردی از معنویت خود دارند. این افراد درک ذهنی با و زیادی دارند. یعنی باور دارند منابع کافی برای همه وجود دارد و نیاز به رقابت نیست. در نتیجه، افراد راحت تر به یکدیگر اعتماد می کنند، اطلاعات و کارشان را به مشارکت می گذارند و با همکاران و اعضای گروهشان هماهنگ می شوند تا به اهداف نهایی خود برسند که با نتایج پژوهش های زارعی متین و همکاران (۱۳۹۰)، فتاحی (۱۳۸۶)، نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) و فرای (۲۰۰۵) همسو است. یکی از محدودیت های پژوهش حاضر این است که بر روی دانش آموزان مقطع متوسطه دوم شهر کرمانشاه انجام شده است؛ بنابراین پیشنهاد می شود بر روی سایر مقطع تحصیلی و سایر شهرها انجام شود و نتایج آن با پژوهش حاضر مقایسه شود.

منابع

- انتظاری، مهدیه (۱۴۰۱). مدل علی رشد مهارت های اجتماعی بر اساس برنامه درسی پنهان با نقش واسطه ای هوش هیجانی و هوش معنوی در دانش آموزان دوره ی اول متوسطه، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.
- توانگر روستا، مینا و نادری دلپاک، شیوا و کریمی، نگار (۱۳۹۹). پیش بینی رضایت زناشویی بر اساس هوش معنوی و هوش اخلاقی، دومین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.
- حسن زاده، علی (۱۳۹۶). نقش معنویت و هوش هیجانی بر اخلاق آموزشی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی.
- حجبی، کیمیا (۱۳۹۴). مقایسه هوش هیجانی، هوش معنوی، هوش اخلاقی در دانش آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.
- سلیمانی، گللاه؛ خلیل زاده، نوراله و عزیزی نژاد، بهاره (۱۳۹۹). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و هوش معنوی دانش آموزان با پیشرفت تحصیلی آنان با میانجی گری هوش فرهنگی معلمان مدارس شهرستان بانه، همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، ۸، ۱-۱۰.
- گل محمدیان، محسن. (۱۳۹۲). مقایسه هوش اخلاقی، فرهنگی و معنوی در زوجین سازگار و ناسازگار به منظور طراحی الگویی مبتنی بر ابعاد هوش و ارزیابی اثربخشی آن برافزایش سازگاری زناشویی. دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

- گل محمدیان، محسن؛ فرحبخش، کیومرث؛ اسمعیلی، معصومه (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش هوش اخلاقی، معنوی و فرهنگی بر ناسازگاری زناشویی زنان. فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده، ۳(۲)، ۲۱۰-۲۳۲.
- نصیری ولیک بنی، فخرالسادات؛ اردلان، محمدرضا؛ میرزاخانی، احترام (۱۳۹۴). رابطه هوش معنوی ومهارت-های ارتباطی کارکنان دانشگاه لرستان، مدیریت فرهنگ سازمانی، ۱۳(۳)، ۶۶۷-۶۸۹.
- Bar-on R. (2006). The Baron model of emotional-intelligence (ESI). *Psicothema*, 18Z: 1325.
- Ciarrochi, J.V., Chan, A.Y., Caputi, P.A. (2000). A critical evaluation of the emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, 28(3), 539-561.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New Yourk: Bantman books.
- King, D. (2008). *Rethinking claims of spiritual intelligence: a definition, model and measure Applications of modeling in the Natural and social sciences program*. Trent university. Canada. College of arts and sciences, 32-48.
- Shirzadi, Z., Khakpour, R., Khodabakhshi-Koolae, A. (2021). The Role of Attachment Styles and Spiritual Intelligence in Predicting Women’s Emotional Divorce. *JCCNC*, 7 (1), 17-26.

